

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Conferința științifică națională *Stalinizare și destalinizare: fapte istorice, mituri, memorie istorică* 28 – 29 iunie 2023

În perioada 28-29 iunie 2023 s-au desfășurat lucrările conferinței științifice „Stalinizare și destalinizare: fapte istorice, mituri, memorie istorică”, sub egida Institutului de Istorie al Universității de Stat din Moldova, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți în cooperare cu Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române.

În prima zi de conferință comunicările și discuțiile au fost prezentate în sala Centrului de Inovare și Transfer Tehnologic „Nortek” al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, reunind cercetători preocupați de elucidarea fenomenului stalinismului și a proceselor destalinizării din perspectiva faptelor istorice, miturilor și memoriei istorice. În deschiderea conferinței, au luat cuvântul prim vice-rectorul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, dr. Lidia Pădureac, directorul Institutului de Istorie al Universității de Stat din Moldova, dr. hab. Gheorghe Cojocaru, și directorul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române, dr. hab. Florin Abraham.

În prima secțiune a conferinței, conf. univ. dr. hab. Florin Abraham, în comunicarea *Stalinismul – element central al memoriei istorice europene*, a punctat direcția magistrală a discuțiilor, relevând decomunizarea și destalinizarea ca factori substanțiali ai proceselor democratizării și integrării europene. „Memoria istorică este, indubitabil, selectivă și este adesea diferită de adevărul istoric, dar istoricii trebuie să ofere elementele corecte în formarea memoriei istorice a națiunilor. [...] Este important să consemnăm modul în care funcționează Uniunea Europeană din perspectiva memoriei istorice, care este o precondiție a democrației, sunt niște valori asumate.” Și anume, în Europa de est s-a afirmat modelul democratizării politice prin decomunizare sau destalinizare și s-au construit instrumente foarte elaborate ale acestui proces, pas cu pas, unele au reușit, în cadrele așa-zisei justiții de tranziție. Ce înseamnă o justiție de tranziție? – a pus întrebarea Florin Abraham. „Pe o perioadă scurtă de timp, s-au întreprins măsuri, o cură socială, prin diferite metode: de la despăgubiri pentru victime, retrocedarea proprietăților, lustrare, comisii ale adevărului care s-au realizat în

anumite state, inclusiv în România, la reformarea instituțiilor și deconspirarea membrilor și colaboratorilor poliției politice, cercetarea istorică, memoriale ș.a.” În acest context, pe plan internațional două instituții au fost cele mai active: Consiliul Europei și Parlamentul European, iar în memoria istorică europeană două sintagme sunt esențiale: pe de o parte 23 august ca momentul semnării pactului Ribbentrop-Molotov și ziua de comemorare a victimelor regimurilor totalitare, determinând o relație deloc întâmplătoare dintre memorie și democrație. Stalinismul sau anti-stalinismul a devenit gradual o temă de consens în memoria istorică în statele Uniunii Europene, iar procesul de integrare presupune acceptarea anti-stalinismului ca un criteriu politic de bază. „Nu poți să fii stalinist și societatea să împărtășească cultul pentru Stalin și să vrea să facă parte din Uniunea Europeană” – a concluzionat Florin Abraham.

În comunicarea *Stalin și stalinism în percepția istoriografiei ruse și române contemporane*, dr. Vasile Buga, cercetător la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române, a adus în atenție unele concluzii privind cercetările și publicațiile apărute în Federația Rusă și România, după 1991. Reputatul cercetător a adus drept exemplu demn de a fi luat în considerație cuvintele lui Dimitrij Volkogonov: „Doborârea de pe pedestal a lui Stalin nu înseamnă încă lichidarea stalinismului. Restaurarea neo-stalinismului într-o formă nouă, dar tot de rău augur, nu este exclusă definitiv”. Nu este o prognoză, ci un avertisment al istoriei supra căruia merită să meditam.

În comunicarea *Stalinizarea Europei de Est: paradigme, procese, consecințe (1944-1953)*, conf. univ. dr. Octavian Țicu, cercetător la Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, a evidențiat rolul propagandei staliniste în procesul de comunizare a Europei de est, adaptată scopului principal – instaurarea regimurilor comuniste imediat după intrarea Armatei Roșii. „În acest context, gândiți-vă cât de semnificativă a fost organizarea la Belgrad a Congresului panslavic. Panslavismul renaștea în ideile lui Stalin, dar simbolurile naționale au fost speculate de stalinism doar până în momentul când au fost atinse scopurile. În realitate, ideea centrală a propagandei staliniste este proiectarea unui viitor iluzoriu, prin instaurarea unei societăți care nu există și nu putea exista. Este ceea ce a obținut de fapt stalinismul în Basarabia, atunci când a convins o mare parte a populației să rămână pe teritoriu sovietic sau să vină din România în Basarabia, în „raii sovietic”. Cât de mult contează această uzurpare a statului geografic în care ai cenzură și poți face cu mințile oamenilor tot ce îți dorești!” - a menționat Octavian Țicu.

Analizând evoluția a trei partide comuniste europene timp de decenii, dr. Florin-Răzvan Mihai, cercetător la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române, a prezentat comunicarea *Lungul drum de la Cominform la eurocomunism. Consecințe ale destalinizării în evoluția comunismului vest-european*, argumentându-și discursul despre comunismul vest-european prin faptul că, atunci când se vorbește despre stalinism și destalinizare, în majori-

tatea cazurilor ne gândim la spațiul central și est european. Adesea, *însă*, se trece cu vederea faptul că mulți rezidenți ai Hotelului „Lux” al Cominternului erau de la Paris și de la Roma și, că la acea etapă istorică, a existat o adevărată fascinație a unei părți a intelectualității occidentale pentru Uniunea Sovietică, pentru Stalin.

Dr. Anatol Țăranu, cercetător la Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, prezentând comunicarea *Foametea postbelică ca model de stalinizare a Basarabiei*, a subliniat că foametea în Basarabia a durat aproximativ zece luni, de la sfârșitul anului 1946 până în luna august a anului 1947. În această perioadă, în Uniunea Sovietică, au decedat de foamete de la 1 la 2 milioane de oameni. În RSS Moldovenească au murit de foamete de la 150 la 200 de mii de oameni, ceea ce constituia 10% din populație. În normele internaționale această cotă de mortalitate se înscrie în noțiunea de *genocid*. Întrebarea firească care a preocupat istoricii a fost: de ce în Basarabia această nenorocire a fost atât de gravă? Prin ce se explică? „Noi am făcut calcule doar în baza documentelor pe care le-au avut la dispoziție istoricii, am constatat că pe teritoriul RSSM au fost atestate peste 120 de cazuri de canibalism, o sumedenie de cazuri nu au intrat în statistica oficială. Cea mai gravă situație a fost în zona cu populație găgăuză, afectată de această calamitate. În literatură noastră istorică s-a scris într-un mod relativ eronat despre faptul că foametea a fost provocată de regimul stalinist pentru a pregăti terenul pentru colectivizarea forțată a gospodăriilor țărănești în Basarabia, prin analogia cu Holodomorul din Ucraina anilor 1932-1933”. Problema, a subliniat Anatol Țăranu, era cu tot alta: Basarabia ocupa un loc deosebit în peisajul etno-politic al URSS. Logica procesului istoric sugerează că foametea a fost organizată pentru a provoca de-românizarea Basarabiei prin stalinizare, ceea ce *de facto* însemna demoralizarea populației, inocularea unui spirit general al obedienței și lichidarea modului de trai tradițional, a concluzionat Anatol Țăranu.

Dr. Lidia Pădureac, în comunicarea *Politica stalinistă în RSS Moldovenească: încercări de stereotipizare a foametei din 1946-1947*, a atras atenția asupra fenomenului stereotipizării din categoria celor caracteristice propagandei sovietice, aplicate în scopul „creării iluziei comune în termenii doriți, selectați, inventați și impuși de către statul totalitar”. „Dintre mai multe noțiuni care reflectă procesul de formare artificială a opiniei publice am selectat noțiunea de *stereotipizare* – a arătat Lidia Pădureac, întrucât reflectă acțiuni repetate ale statului sovietic pentru a crea tipare bazate pe falsuri, așa încât odată cu trecerea timpului nimeni să nu mai pună la îndoială conținutul falsului care a fost multiplicat”. În calitate de exemplu concret, Lidia Pădureac a examinat procesul prin care puterea sovietică a încercat să stereotipizeze foametea provocată din 1946-47, având scopul de a crea o imagine rigidă care trebuia inoculată în mințile oamenilor pentru a deculabiliza regimul stalinist de crimele săvârșite.

În continuare, dr. Flori Bălănescu, cercetătoare la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române, în comunicarea „*Poeți fugiți din Basarabia*” – Robert (Kahuleanu) Eisenbraun, într-o elevată prezentare a adus în

atenție pagini necunoscute din biografia renumitului poet memorialist cu origini basarabene, martir în închisorile comuniste – Andrei Ciurunga.

Proiectul de construcție a identității naționale în RSS Moldovenească: de la Stalin la Hrușciov a fost obiectul comunicării dr. hab. Elena Negru, cercetătoare la Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, iar dr. hab. Gheorghe Cojocaru, în baza unor recente studii asupra documentelor de arhivă, a vorbit despre *Consfătuirea panunională a istoricilor din URSS (18-21 decembrie 1962) și știința istorică din RSS Moldovenească*.

Dr. Virgiliu Bîrlădeanu, cercetător la Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, în comunicarea „*Muzeul URSS sub cerul liber*”: *propagandă separatistă, nostalgie după comunism și resentiment imperial în regiunea transnistreană*, a scos în evidență procesele de restalinizare în opoziție cu cele de destalinizare, în contextul cercetărilor desfășurate pe locul execuțiilor în masă din perioada Marii Terori (1937-1938) din Tiraspol.

A doua zi de desfășurare a evenimentului, în format online, a convocat reprezentanții comunității muzeografice din Republica Moldova, preocupați de valorificarea istoriei și memoriei deportărilor și represiei staliniste. În secțiunea moderată de dr. Ludmila Cojocaru, șefa filialei Muzeul Victimelor și Represiunilor Politice, MNIM, și dr. Elena Postică, director-adjunct al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, au fost prezentate comunicări despre proiectele, inițiativele și bunele practici desfășurate de instituțiile muzeale și comunitățile memoriei din orașele Edineț, Bălți, Comrat, Sângerei și localitățile rurale Mereni, Avdarma, Mingir ș. a.

Reprezentanții tinerei generații din Chișinău și Bălți, alături de profesorii de istorie și bibliotecarii care au participat la lucrările secțiilor științifice și științifico-practice, au avut ocazia să-și extindă orizontul cunoașterii istorice și să participe la dezbateri pe marginea fenomenului stalinismului și consecințelor lui de durată lungă asupra societății.

Materialele conferinței **științifice** vor fi publicate într-un volum dedicat problemelor și proceselor stalinizării și destalinizării.

Evenimentul a fost organizat în cadrul proiectului „Edificarea culturii europene a memoriei, dezvoltarea valorilor democratice și consolidarea solidarității europene prin cercetarea și diseminarea cunoștințelor istorice. Cooperare și promovarea bunelor practici între Lituania și Moldova”, cu suportul Programului de Promovare a Democrației și Cooperare pentru Dezvoltare al MAE al Republicii Lituania.

Virgiliu Bîrlădeanu

* **Virgiliu Bîrlădeanu**, doctor în istorie, șeful secției Istorie Contemporană la Institutul de Istorie al USM.